

УДК 378.015.311-044.227

ЖИТНИК Тетяна Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та
дошкільної освіти, Мелітопольський державний
педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК КАТЕГОРІЯ СВІДОМОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті аналізується та уточнюється етимологія значення терміну «активність особистості» як категорії професійної діяльності; визначаються джерела і механізми розвитку активної особистості. Було з'ясовано, що розвиток активності залежить від самої особистості, залежно від потреб та мотивів. Активність особистості повинна орієнтуватися на мету, мати чітку спрямованість, і також урахувати індивідуальну спрямованість, що в кінцевому результаті є готовністю і прагненням до свідомої професійної діяльності.

Ключові слова: активність особистості, якість особистості, діяльнісний стан особистості, професійна діяльність.

Актуальність та постановка проблеми. В останні десятиріччя психолого-педагогічна наука розглядає проблеми самореалізації, самовираження в контексті самореалізації вільної особистості, надання їй можливостей реалізувати себе переважно у професійній діяльності. Актуальність досліджуваної проблеми активності особистості зумовлена соціальною потребою та практичною необхідністю формування активної особистості та її пізнавального інтересу, які є рушійною силою активізації її професійного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічний аспект самовираження та професійної діяльності в умовах євроінтеграції освітнього процесу висвітлено у працях І. Бега, І. Волощука, І. Зязюна, О. Киричука та інших. Особистісне вираження кваліфікується фахівцями як процес розгортання своєї активної життєдіяльності. Проблемою природної активності займалися Л. Божович, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Д. Ельконін та інші. Основи творчої активності та її механізм досліджували К. Абульханова-Славська, В. Моляко, В. Ярошевський. У контексті досліджуваної проблеми важливими вважаємо психологічні погляди науковців (С. Максименко, О. Матюшкін, О. Мелік-Пашаєв, В. Моляко), які розглядають активність як якісну характеристику особистості.

Метою статті є уточнення тезаурусу «активність особистості» як категорії професійної діяльності; систематизація значення терміну; визначення джерел і механізмів активності особистості, що уможлиблює її розвиток у процесі свідомої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проблема визначення поняття активності є досить багатоаспектною та різнобічною. Адже «активність» може розглядатись і як загальна окрема категорія, і як біологічна складова, психологічна, фізіологічна особливість тощо. Проте слід звертати увагу на ту обставину, що всі аспекти активності є тісно взаємопов'язаними. До найбільш конкретизованих визначень поняття «активність» можна віднести трактування С. Максименко. Так, на думку науковця «активність – загальна характеристика людини, динаміка діяльності та джерело перетворення та підтримки життєво значущих зв'язків зі світом людей» [9, с. 417]. Автор наголошує, що активність є «самостійною силою дій, розвитку та стану, динамічна умова становлення, реалізації та змін кожного виду діяльності, властивості її власного руху» [9, с. 417]. У науковій праці фахівець уточнює, що «активність – риса діяльності людини, що проявляється у системі дій, направлених на досягнення цілей» [9, с. 342].

Підтвердження цієї думки є у роботі О. Скрипченко: «Принципова відмінність активності та діяльності полягає в тому, що діяльність виходить із потреби в предметі, а активність – із потреби в діяльності. Активність визначає діяльність і є рушійною силою, джерелом пробудження в людини її «потенціалів». Активність не тільки передуює діяльності, а й «супроводжує» її протягом усього процесу. Не можна уявити оптимальної діяльності, позбавленої «активності» [7, с. 266]. Отже, виникнення активності можливе під час творчої діяльності. Крім того, для її розвитку необхідне зовнішнє та внутрішнє підкріплення потреби у вираженні творчої активності під час творчої або професійної діяльності. Основою активності виступають знання, переживання, оцінки, переконання, дії, які актуалізуються у зв'язку з проявом деяких інших видів соціальної активності.

Актуальними є праці К. Абульханової-Славської, Г. Журавльова, В. Лозової, які досліджують ознаки активності особистості у різноманітних видах діяльності. Формування та розвиток активності особистості в навчально-виховному процесі здійснюється за допомогою визначення конкретних методів активізації. Свідчення цього явища зустрічаємо в низці психолого-педагогічних праць, коли у тлумаченні поняття «активність» чітко простежується діяльнісний компонент. Активність визначається крізь виміри діяльності, вказує на її характер і відношення суб'єкта до діяльності. Важливим для дослідження є праці К. Абульханової-Славської, яка вважає самовираження вирішальним значенням з-поміж потреб особистості, що виступає способом реалізації у життєдіяльності. Гармонійне поєднання самовираження та самореалізації залежить від сформованості образу «Я» та від бажання створити необхідні зовнішні умови для реалізації своїх внутрішніх потреб [1, с. 3-18].

У наукових джерелах знаходимо спроби фактичного ототожнення цих понять. Так, Г. Журавльов, наприклад, вважає, що діяльність як система визначається терміном «активність» [6, с. 25]. В. Лозова з цього приводу пише: «де немає діяльності – немає і реальної активності. У діяльності народжуються нові потреби, формуються мотиви і інтереси, визначається мета діяльності, яка вимагає виявлення активності» [8, с. 24]. Отже, можемо узагальнити: одностайної думки щодо визначення терміну не існує. Фахівці не дотримуються одностайної думки про виникнення та розвиток активності особистості, обґрунтовуючи свої позиції з точки зору різних сфер її існування.

Активність, як рису особистості, розглядає В. Лозова, як стан готовності до самостійного пізнання, а також якість діяльності, що спрямована на засвоєння індивідом суспільного досвіду, накопиченого людством, знань і засобів діяльності, що обумовлена свідомим вибором оптимальних шляхів для досягнення мети пізнання [8]. Найбільшої активізації, на думку В. Лозової, можна досягнути шляхом спонукання виникнення потреб, не дивлячись на труднощі, що виникають і долаються вольовими зусиллями [8, с. 23]. «Пізнавальна активність знаходить своє виявлення і в творчій самодіяльності, бо реалізація потреби в діяльності здійснюється через самостійну перетворюючу діяльність», – говорить автор [8, с. 24].

Так, Є. Загородня тлумачить творчу активність як інтегративну якість індивіда, представлену широким комплексом інтелектуальних, емоційних, характерологічних властивостей, що забезпечують можливість діяти творчо під час розв'язання будь-якої проблемної ситуації або навчальної задачі і гарантують оригінальність, ефективність та позитивний результат даної творчої діяльності [2, с. 42].

На підставі аналізу теоретичних досліджень К. Абульханової-Славської, В. Лозової констатовано, що активність особистості проявляється через різні види творчої діяльності та стимулює процес творчої діяльності. Формування активності особистості передбачає не тільки всебічний і гармонійний розвиток здібностей, які забезпечують успіх у професійній діяльності, а й розвиток мотивів і характерологічних якостей особистості, які мають вирішальне значення для успішної свідомої професійної діяльності [3; 5].

Аналізуючи зазначені наукові підходи до визначення поняття активності, бачимо, що деякі фахівці визначають активність як якість або характеристику особистості, що

виявляється в потребі, готовності й здатності до самостійної діяльності. Таким чином, вище зазначене дозволяє охарактеризувати зв'язок активності і діяльності в межах єдиного визначення, але не одним тим самим поняттям. Активність є сукупністю мотивів, потреб та дій, що забезпечують становлення, реалізацію та розвиток діяльності особистості, зокрема в професійній діяльності. Отже, активність особистості розглядається як якість діяльнісного стану особистості, в якому проявляється внутрішнє відношення особистості до змісту та характеру діяльності [4; 5]. У процесі діяльності особистість намагається мобілізувати свої вольові зусилля для досягнення навчально-пізнавальних цілей. Під час діяльності мають значення як внутрішня так і зовнішня активність. Внутрішня активність, в першу чергу, пов'язана з активністю мислення. Зовнішня активність є засобом спонукання внутрішньої активності та забезпечує контроль за її здійсненням [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Було з'ясовано, що психологічною основою активності особистості є потреби та мотиви особистості, які є спонукаючою силою що стимулюють до творчої активності, тим самим до професійної реалізації, свідомих дій та діяльності. Оскільки активність особистості – форма взаємообумовленої реалізації різних видів діяльності, її можна розглядати як особистісну інтегративну якість, що проявляється і в процесі професійної діяльності. Підґрунтям для реалізації активності особистості є внутрішні психічні процеси та ставлення до навколишнього середовища. Зважаючи на сказане вище, можна зробити певні узагальнення: активність особистості об'єктивізує власні творчі можливості у процесі професійної діяльності; є емоційно-діяльнісним станом особистості, проявами якого є інтерес та прагнення до дій; застосування специфічних для професійної діяльності знань, умінь, навичок; прояву самостійності.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Типология активности личности. Психологический журнал. Москва. 1985. Вып. 5. С. 3–18.
2. Загородня Є. Є. Розвиток творчого потенціалу майбутніх хореографів у освітньому середовищі вищих навчальних закладів культури та мистецтв : авт. дис. канд. пед. наук. Київ, 2015. 21 с.
3. Житник Т. С. Розвиток художньо-творчої активності старших дошкільників засобами живопису: дис. канд. пед. наук. Київ, 2016. 269 с.
4. Житник Т. С. Проблема развития творческой активности в психолого-педагогической литературе. East European Scientific Journal. 2015. № 3 (3). С. 34–37.
5. Житник Т. С. Художньо-творча активність як особистісний феномен. Вісник Інституту розвитку дитини, 2013. № 30. С. 129–133.
6. Журавлев Г. Е. Структура эксперимента по вероятностному прогнозированию. Вероятностное прогнозирование в деятельности человека. Москва. 1977. Вып. 2, С. 22–36.
7. Загальна психологія: підручник / за ред. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук, Т. М. Лисянська. Київ: Либідь, 2005. 464 с.
8. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. Харків: ОВС, 1997. 338 с.
9. Максименко С. Д. Общая психология: уч. пос. Москва: Ваклер, 2004. 528 с.
10. Noice H. The Nature of Expertise in Professional Acting: A Cognitive View. Lawrence Erlbaum Associates Mahwah, NJ, 1997. 156 p.

References

1. Abulkhanova-Slavskaya, K. A. (1985). Tipologiya aktivnosti lichnosti. Psikhologicheskii zhurnal, issue 5, 3–18 [in Russian].
2. Zahorodnia, Ye. Ye. (2015). Rozvytok tvorchoho potentsialu maibutnikh khoreohrafov u osvithnomu seredovyshchi vyshchykh navchalnykh zakladiv kultury ta mystetstv. Extended abstract of candidate's thesis, Kyiv [in Ukrainian].

3. Zhytnik, T. S. (2016). Rozvytok khudozhnjo-tvorchoji aktyvnosti starshykh doshkiljnykiv zasobamy zhyvopysu. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
4. Zhytnik, T. S. (2015). Problema razvitiia tvorcheskoi aktivnosti v psikhologo-pedagogicheskoi literature. East European Scientific Journal, 3 (3), 34–37 [in Ukrainian].
5. Zhytnik, T. S. (2013). Khudozhnjo-tvorcha aktyvnistj jak osobystisnyj fenomen. Visnyk Instytutu rozvytku dytyny, 30, 129–133 [in Ukrainian].
6. Zhuravlev, G. E. (1977). Struktura eksperimenta po veroiatnostnomu prognozirovaniu. Veroiatnostnoe prognozirovanie v deiatelnosti cheloveka. 2, 22–36 [in Russian].
7. Zahalna psykholohiia. O. V. Skrypchenko, L. V. Dolynska, S. V. Ohorodniichuk, T. M. Lysianska. (2005). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
8. Lozova, V. I. (1997). Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia. Kharkiv: OVS [in Ukrainian].
9. Maksimenko, S. D. (2004). Obshchaia psikhologiia. Moskva: Vakler [in Russian].
10. Noice, H. (1997). The Nature of Expertise in Professional Acting: A Cognitive View. Lawrence Erlbaum Associates Mahwah, NJ, 156.

ZHYTNIK Tetiana, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Department of Social Work, Social Pedagogy and Preschool Education, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University.

ACTIVITY OF PERSONALITY AS A CATEGORY OF CONSCIOUS PROFESSIONAL ACTIVITY

Abstract. *The relevance of the study topic is determined by the social need of the formation of active personality and his/her cognitive interest, which is the main force in activating professional potential. The purpose of the article is to clarify the thesaurus “activity of personality” as a category of professional activity; systematization of the meaning of the term; definition of sources and mechanisms of activity of the individual, which enables his/her development in the process of conscious professional activity.*

On the basis of the analysis of theoretical and methodical principles, the results of the definition of the concept of "personality activity" are summarized as: the personality trait and the source of its transformation (S. Maksimenko); driving force and source of awakening (O. Skrypchenko); integrative quality of personality, which manifests in independence (E. Zavgorodnya, G. Kostiuk, V. Lozova). On the basis of the analysis of theoretical studies of K. Abulkhanova-Slavskaya, V. Lozova stated that the activity of the individual manifests through various types of creative activity and stimulates the process of creative activity.

Analyzing these scientific approaches to the definition of the concept of activity, we note that some experts define activity as a quality or personality characteristic, which is manifested in need, readiness and capacity for self-activity. The definition of the term is not unanimous. Specialists are not of the same mind about the origin and development of personality activity, substantiating their positions from viewpoint of different spheres of its existence. Thus, the above mentioned allows to characterize the relationship of energies and activity within a single definition, but not of the same concept. Activity is a set of motives, needs and actions that ensure the formation, implementation and development of the personality's activities, in particular in professional activities.

It was found that the development of activity depends on person's needs and motives. The activity of the personality should be guided by the goal and take into consideration the individual orientation, willingness and desire for conscious professional activity.

Key words: *activity of personality, quality of personality, active state of personality, professional activity.*

*Одержано редакцією: 15.01.2018 р.
Прийнято до публікації: 30.01.2018 р.*